

Sigurna utočišta za arhivsko gradivo u opasnosti: nova međunarodna inicijativa

David Sutton

Premještanje ugroženog arhivskog gradiva u sigurna utočišta

Tijekom godina mnogi su arhivisti bili primorani razmatrati mogućnost preuzimanja skrbi o arhivskom gradivu drugih zemalja jer je ono u zemlji svog podrijetla bilo izloženo opasnosti. Brojni su primjeri opasnosti, koja se može pojaviti u različitim oblicima, od arhiva u zonama ratnih sukoba ili područjima zahvaćenih drugim katastrofama, do arhiva koji su izloženi riziku iz okoliša (npr. nepovoljnom utjecaju klimatskih promjena). Unatoč tome, premještanje arhivskog gradiva iz jedne zemlje u drugu uvijek izaziva kontroverze te su neki dobronamjerni pokušaji „arhivskog spašavanja“ bili oštro kritizirani pa je stoga postalo jasno da je potrebno utvrditi međunarodne norme za postupanja u ovakvim slučajevima.

Nacrt Smjernica za sigurna utočišta za arhivsko gradivo u opasnosti skup je načela koja pružaju smjernice o arhivskim i etičkim čimbenicima, koje treba uzeti u obzir prilikom planiranja premještanja analognog ili digitalnog gradiva, ili njihovih kopija, na čuvanje u drugu instituciju. Načela pružaju smjernice svima koji se bave zaštitom ugroženog gradiva, onima koji su potencijalno bili uključeni u rješavanje prošlih procesa i onima zainteresiranim za uspostavljanje rješenja za sigurna utočišta, bilo kao institucija, koja ih šalje ili ih prima. Nacrt Smjernica sastavljen je na sastancima održanim u Bernu i Amsterdamu, kao i virtualnim sastancima u protekle dvije godine, a tijekom 2018. održano je javno savjetovanje.

Potreba za Smjericama čini se očiglednom, a međunarodna praksa vezana uz sigurna utočišta za ugroženo arhivsko gradivo identificirala je niz etičkih i praktičnih izazova. Bilateralni sporazumi između institucija koje šalju gradivo i institucija domaćina često ne uspijevaju primjereno odgovoriti na temeljna pitanja, kao što su zaštita

podataka, dostupnost, sukcesija, obveza povrata ili, u mnogim slučajevima, neravnotežan odnos između institucije koja šalje gradivo i institucije domaćina. Kao rezultat toga, arhivsko gradivo koje bi moglo biti relevantno za rješavanje određenih procesa često nije dostupno zemlji u kojoj je nastalo ili je dostupnost otežana.

Ad-hoc radna skupina stručnjaka i predstavnika institucija koje šalju i onih koje prihvataju gradivo u opasnosti te vladinih i nevladinih organizacija, uključujući UNESCO i Međunarodno arhivsko vijeće (ICA), razvila je Smjernice za sigurna utočišta za arhivsko gradivo u opasnosti kako bi osigurala normativnu osnovu za suradnju na uspostavljanju sigurnih utočišta. Na zahtjev radne skupine, švicarska nevladina organizacija Swisspeace djeluje kao informacijska točka ove inicijative.

Javna rasprava o Smjericama otvorena je u veljači 2018. godine, nakon čega slijedi rasprava o mogućem usvajanju Smjernica kao službenog dokumenta Međunarodnog arhivskog vijeća i UNESCO-a.

Ključna načela

Smjernice navode i opisuju 18 ključnih načela, i to:

- ♦ načelo glavnog cilja (glavni cilj sporazuma o sigurnom utočištu trebaju biti potrebe i želje institucije koja šalje gradivo);
- ♦ načelo etičnosti (snažan i jasan etički kodeks mora biti temelj sporazuma);
- ♦ načelo poštenog sporazuma (sporazum mora biti pošten i pravičan, bez uobičajenog asimetričnog odnosa institucije koja šalje gradivo i institucije domaćina);
- ♦ načelo „nefinancijske dobiti“ (institucije koje primaju gradivo ne bi trebale financijski profitirati od takvog aranžmana);
- ♦ načelo „ugovorenih postupaka“ (sporazum treba odrediti pravila i postupke za slanje gradiva i tehnička pitanja u vezi s njegovom zaštitom);
- ♦ načelo vlasništva (vlasništvo nad gradivom ne smije se prenijeti na instituciju koja mu pruža utočište);
- ♦ načelo trajanja (sporazum treba sadržavati odredbe o očekivanom trajanju smještanja gradiva u utočištu);
- ♦ načelo „predviđanja sukcesije“ (sporazum treba predvidjeti postupanja u slučaju prestanka postojanja institucije koja šalje gradivo ili institucije domaćina);
- ♦ načelo „konstitutivnog motiva“ (motiv koji je doveo do sklapanja sporazuma mora se poštivati cijelo vrijeme njegovog trajanja);
- ♦ načelo pravnog okruženja (gradivo mora biti smješteno u sigurno utočište u skladu s neovisnim sudskim i pravnim okvirom, koji razumije i poštuje ovakve aktivnosti);
- ♦ princip kontrole gradiva (institucija domaćin preuzima odgovornost za pohranu, čuvanje i sigurnost gradiva);
- ♦ načelo fizičkih značajki (institucija domaćin mora biti smještena u sigurnom području unutar sigurne zemlje);
- ♦ načelo „suočavanja s prošlošću“ (sigurna utočišta su ključna ukoliko su dokumenti koji se odnose na suočavanje s prošlošću u opasnosti od uništenja ili izmjene);
- ♦ načelo posljednjeg izbora (premještanje gradiva u drugu zemlju uvijek se smatra posljednjim izborom);
- ♦ načelo transparentnosti (svi relevantni zakoni, pravila i politike institucije domaćina moraju biti javno poznati);
- ♦ načelo zakonitosti i sporazuma (bilateralni sporazum, koji se temelji na primjerima najbolje prakse, mora biti dogovoren i potpisan);

Swisspeace organizacija vodi projekt Archives and Dealing with the Past u okviru kojega je uključena u različite arhivske aktivnosti diljem svijeta - <http://archivesproject.swisspeace.ch/>

- ♦ načelo stručnih normi (međunarodno priznate stručne arhivističke norme moraju se poštivati u svakom trenutku);
- ♦ načelo brzog djelovanja (u slučajevima u kojima je nužno brzo djelovanje dopušteno je odgađanje, ali ne i zanemarivanje nekih od gore navedenih načela).

Naredni koraci

Timovi koji su izradili i uredili Smjernice za sigurna utočišta za arhivsko gradivo u opasnosti vjeruju da su one sada blizu svog konačnog oblika. Brojne su promjene napravljene kao odgovor na komentare primljene u razdoblju od veljače do kolovoza 2018. godine, a svi komentari javnosti (uključujući i one na 4. danima ICARUS-a u Hrvatskoj & EURBICA konferenciji u Trogiru, u ožujku 2018.) bili su pozitivni i dobrodošli. Sljedeći cilj je očekivano formalno usvajanje Smjernica od strane ICA-e i UNESCO-a tijekom 2019. te su u međuvremenu Smjernice dostupne za korištenje arhivistima i spisovoditeljima. Neka tijela, uključujući Sekciju strukovnih udruženja Međunarodnog arhivskog vijeća (SPA/ICA) već su izrazila svoju podršku, a podrška nacionalnih arhivskih tijela diljem svijeta bit će cijenjena i dobrodošla. ■

Mrežna stranica programa Endangered Archives kojega Britanska nacionalna knjižnica provodi od 2004. godine - <https://eap.bl.uk/>

SAZNAJTE VIŠE

Izlaganje D. Suttona: Safe Havens for Archives at Risk: Guiding Principles s ICARUS konferencije u Trogiru dostupno je na: <https://drive.google.com/file/d/1qs0885bxch52bebWTKCY8jAPG3mdP-z/view>

Cjeloviti tekst Guiding Principles for Safe Havens for Archives at Risk dostupan je na: <https://www.ica.org/en/guiding-principles-for-safe-havens-for-archives-at-risk>

Mrežna stranica programa Endangered Archives kojega Britanska nacionalna knjižnica provodi od 2004. godine - <https://eap.bl.uk/>

Swisspeace organizacija vodi projekt Archives and Dealing with the Past u okviru kojega je uključena u različite arhivske aktivnosti diljem svijeta - <http://archivesproject.swisspeace.ch/>

United Nations
Educational, Scientific and
Cultural Organization

Schweizerische Friedensstiftung
Fondation suisse pour la paix
Fondazione svizzera per la pace
Swiss Peace Foundation